

njezina završna misao o težini funkcionalnog društva današnje Njemačke opterećenog relativizacijom i ambivalencijom vrijednosti. Smatra da Njemačka, zahvaljujući bremenu bliske prošlosti, danas u 21. stoljeće ulazi praćena paradoksalnom i proturječnom frazom "Čast je mrtva – živjela čast!".

Ova knjiga ne pretendira da bude znanstveno djelo. Čitljiv tekst nije isprekidan bilješkama. Ako želimo, možemo je, međutim, čitati i kao znanstveno djelo i vrlo poticajan tekst. Na kraju knjige pridodan je iscrpan popis literature u kojoj se svatko može snaći i snabdjeti izvorima informacija. Knjiga je to puna podataka koje ne možete skinuti s interneta. Primjerice, nižući podatke o iznimnoj počasti kao što je Nobelova nagrada, autorica navodi i sve okolnosti oko njezina odbijanja.

Ovo izdanje kojim se pomiču dometi etnologije, zavoljet će novinari, pisci, studenti, političari, povjesničari i germanisti kao i turisti i ljubopitljivci, rezultat je timskog rada, brojne ekipe ekscerptora i savjetnika kojima autorica poimence zahvaljuje.

Nives RITTIG-BELJAK

Hannes Grandits, Familie und sozialer Wandel im ländlichen Kroatien (18-20. Jahrhundert), Böhlau, Wien - Köln - Weimar 2002., 504 str. (Zur Kunde Südosteuropas; II/ 32)

Pred nama je još jedno djelo koje bismo pripisali povijesti društva. Autor se odvažio na ovaj neklasičan povijesni pristup potaknut znatiželjom da otkrije povijesnu pozadinu i društvenu logiku svakodnevnog seoskog života u Hrvatskoj. U središtu njegove pozornosti je obitelj i njezine promjene te slijed: pojedinac, obitelj, selo, promjene, zvuči kao

prvorazredan poziv etnolozima da pročitaju ovu opširnu studiju.

Knjiga je nastala iz materijala kojim se autor koristio za svoju doktorsku disertaciju potaknut već ranije prikupljenom građom koju mu je njegov mentor, poznati američki stručnjak za Balkan, Joel M. Halpern, stavio na raspolaganje.

Antologiju obiteljskog života dobivaju tako dva hrvatska sela: Lekenik, koji leži 30 km južno od Zagreba i tridesetak kilometara udaljenije selo Bobovac. Riječ je o ravničarskim selima čije se stanovništvo od osmanlijskog doba do najnovije povijesti moglo osvjedočiti što znači živjeti uz granicu.

Autor je čak na nekoliko godina morao prekinuti rad u selima koja su se u posljednjem ratu našla "na prvoj crti". Toliko uvodno, uz napomenu kako je terenski rad ovom mladom znanstveniku sigurno olakšala činjenica što je gradišćanski Hrvat.

Tražiti model obiteljskih promjena u dvjesto godina u dvama selima i onda to primijeniti na Hrvatsku suviše je zahtijevan cilj. Autor je toga svjestan, no nastoji da njegova izabrana sela budu što jasnije, što temeljitije predstavljena, međusobno uspoređena, da se detaljnom slikom mogu poistovjetiti ili ne poistovjetiti s bilo kojim modelom. Prihvaćajući da je svaki rad splet priloga mnogih, poštujući interpretaciju povijesnog trenutka kako ga uviđa pojedinac, povjesničar odrađuje posao etnologa, ili kako će to autor reći, naslanja se na povijesno-antropološku istraživačku tradiciju. Time dobiva razumljiviju interpretaciju promjena društvenih procesa u kojoj se našla obitelj. Halpernov tim odradio je 1960.-1962. dio terenskih istraživanja (preko 200 intervjuua i biografija, fotografija) pa je autoru uz kontrolu istraživanja ostalo vremena i da se bavi arhivskom građom te podastire statistike.

Navest ću poglavlja u kojima autor analizira usmenu i pisanu povijest odabranog turopoljskog kraja:

U poglavlju "Različiti svjetovi: Lekenik i Bobovac u predindustrijskom vremenu" autor prikazuje život Lekenika oko 1780. Zanimljivo je da su u to vrijeme stanovnici bili

krupniji posjednici (što bi danas u tom kraju rekli "većši gospodari"). Zemljoradničke i svakodnevne poslove, a uz to i tlaku feudalnom gospodaru, odrađivali su članovi kućanstva bez pomoći sluga i obrtnika. Najčešće su dva odrasla sina s obitelji ostajala u očinskoj zajednici. Drukčije su prilike vladale u Bobovcu, gdje su muškarci bili uključeni u sustav Vojne krajine. Osjećaj slobode pojedinca osjeća se i u mentalitetu. U gospodarskom smislu i ovdje je proširena obitelj (ili "kompleksna", kako je naziva autor), samoopskrbom zadovoljavala svakodnevne životne potrebe.

Treće poglavlje fokusirano je na vrijeme od 1848. pa nadalje, na razdoblje između dvaju svjetskih ratova. Kraj Vojne krajine, taj anakronizam Habsburške Monarhije, napokon je dočekan. U kratkom vremenu stanovnici Bobovca prestaju biti privilegirani sloj, a pripojenje civilnoj Hrvatskoj podudara se s novim šokom: agrarnom krizom. Obitelji se dijele, posjedi smanjuju. Potkraj dvadesetoga stoljeća događaju se u obama naseljima, koja dotad pokazuju stabilan broj stanovnika, značajne demografske promjene. Demografskoj slici kraja i vremena Grandits posvećuje brojne stranice.

Kriza jenjava u razdoblju između dvaju ratova, a povijest bilježi nove važne trenutke kao što su iseljavanje, mobilnost stanovništva i socijalno raslojavanje. Mijenja se školski sustav, društvo se dijeli i u političkom smislu.

Četvrto poglavlje obrađuju socijalističku industrijalizaciju i ubranu društvenu preobrazbu. Autor pomno istražuje odredbe agrarne reforme u doba socijalizma, kolektivizaciju i usporedne ergološke promjene. Sve se to odrazilo i na život obiteljske zajednice. Primjerice, u Lekeniku je od 1948.-1961. broj stanovnika koji u prvome redu žive od poljoprivrede pao je s 71% na 41%. U Bobovcu je taj razmjer blaži.

Na samom kraju knjige našli su se problemi Lekenika i Bobovca iz vremena nakon Drugoga svjetskog rata. Napose su važna zapažanja autora o modernim, novim, naspram tradicionalnih aspekata obiteljskog života.

Kontinuitet seoskog društva sjeverozapadne Hrvatske dobio je tako pored Suzane Leček još jednog kroničara. Hannes Grandits skupio je, kako to i dolikuje doktorskoj studiji, obilnu bibliografiju hrvatskih i stranih autora. Valja upozoriti sve one autore koji se nakane ponovo laćati teme zadruga, velike obitelji, proširene obiteljske zajednice da nipošto ne zaobiđu ovo izdanje.

Nives RITTIG-BELJAK

Premda izdana prošle godine, knjiga *Eternal Treblinka: Our Treatment of Animals and the Holocaust* američkog autora Charlesa Pattersona, već je doživjela značajnu kritičku recepciju u svijetu. Možda je uzrok tomu kontroverznost same teme. Autor već otprije važne knjige *Anti-Semitism: The Road to the Holocaust and Beyond* iznosi ovdje uznemirujuću paralelu nacističkog genocida i suvremenog društvenog tretmana životinja. Naslov parafrazira dio kratke priče Isaaca Bashevisa Singera, *The Letter Writer*, u kojem se navodi kako su za životinje svi ljudi nacisti – stoga je njihov život vječna Treblinka. Iako se usporedba između istrebljivanja Židova tijekom Drugoga svjetskog rata i svakodnevnog klanja milijuna životinja za hranu na prvi pogled može učiniti trivijaliziranjem holokausta, Patterson dobiva na vjerodostojnosti pomno istraženom temom, s brojnim referencama i obilnim bibliografskim zaleđem. Svoje stavove dodatno podupire iskazima mnogih preživjelih sudionika holokausta i njihovih obitelji, te Nijemaca koji su, upravo zbog potresnih iskustava nacističkog genocida, postali aktivisti pokreta za životinjska prava. Središnja misao knjige nije nova: nacisti su

Charles Patterson, *Eternal Treblinka, Our Treatment of Animals and the Holocaust*, Lantern Books, New York 2002., 296 str.